

További információ:

Halpern Bálint

LIFE-programvezető

06 20 -478 7070

halpern.balint@mme.hu

Péchy Tamás

Védelmi Központ igazgató

06 30 -940 6712

modortav@huinter.net

www.rakosivipera.hu

közös célunk:

a Rákosi
Vipera
megőrzése!

Rákosi vipera

Leírásának rövid története

1892. április 28-án a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának 5. Értekezletén Hermann Ottó a Pallas berus keresztjes vipera elterjedéséről tartott egy előadást, s bemutatott két viperát, melyet a Rákoson gyűjtött. A két állat felkeltette Méhely Lajos, a kor kiemelkedő zoológusának érdeklődését, aki úgy találta, hogy a két vipera, különbözik a keresztjes viperától, s így Vipera berus var rakosiensis-ként írta le azokat. Dolgozata 1893. május 29-én jelent meg. Néhány hónappal később Boulenger, a British Múzeum herpetológusa, kifejtette abbéli véleményét, hogy a Méhely által leírt állatok nem a keresztjes vipera egy változatához tartoznak, hanem azonosak a Bonaparte által 1835-ben leírt Vipera ursinii-vel. Tudományos vitájuk végén Méhely elfogadta Boulenger véleményét, fenntartva a magyar elnevezést: „A faj magyar nevéül a rákosi viperát óhajtanám megtartani, nemcsak mert a Rákoson terem a legbővebben, hanem historiai reminiscenciáknál fogva is, mely e névhez fűződnek.” Később politikai okokból – tekintettel Rákosi Mátyásra – az állat a parlagi vipera nevet kapta, ami egy félrevezető elnevezés, hiszen élőhelyei nem elsősorban a parlagfélék. Az utóbbi években pedig egyes szerzők rákosréti vipera-ként értekeztek róla, vélhetően Dely Olivéнтól véve át az elnevezést, aki a Magyarország Állatvilága Hüllők című kötetében parlagi vagy rákosréti viperaként emlegeti. A névvel kapcsolatban további érdekesség, hogy a Duna-Tisza-közén a népi nyelv homoki kígyóként ismeri, ami természetesen nem azonos a hazánktól délre élő homoki viperával (Vipera ammodytes).

Életmódja

A rákosi vipera (Vipera ursinii rakosiensis Méhely, 1893) sztyeppmaradványok lakója. Mai állományai nedves és száraz gyeppusok alkotta réteken, legelőkön maradtak fenn, melyekre a mikrodomborzat és a gypszerkezet okozta mikroklímatis változatosság, valamint a gazdag táplálékállat kínálat jellemző. A rákosi vipera téli időszakokra dombhátakban lévő rágszállójáratokba húzódik, ahol hibernált állapotban vészi át a hideg napokat. >>>

Miről ismerhető fel?

	Rákosi vipera (<i>Vipera ursinii rakosiensis</i>)	Vizisikló (<i>Natrix natrix</i>)	Rézisikló (<i>Coronella austriaca</i>)	Erdi sikló (<i>Elaphe longissima</i>)
Maximális hossz:	58 cm	120 cm	70 cm	160 cm
Mintázat:	Szürkésbarna alapon cik-cakos mintázat a hát középvonalán. Oldalán sötétbarna foltok. Tarkán pillangószzerű folt.	Világos vagy feketészürke, illetve sötét olajzöld. Esetenként 4-6 vonal látható rajta. Halánékán sárga, vagy sárgásfehér féléhd látható.	Szürkésbarna, vagy bronzos barna. A hát két oldalán sötétbarna foltos fut le a farkvégig. A fejletén kiterjesztett madárszárny emlékeztető mintázat látható.	Világos olajzöldtől a sötétbarnáig változó. A törzs pikkelyein fehér vonalak vannak. A halánékán világossárga féléhd látható.
Ház színe:	Szürke, piszkosfehér foltokkal.	Palaszürke, soktöbbszörös fekete mintázattal.	Kékesszürke, vagy vörösszürke. Újszülöttek hátsó mélyvörös.	Egyszínű sárgásfehér.
Farok:	Rövid, hirtelen elkeskenyedő.		Hosszan elkeskenyedő	
Szeme:	Függőleges pupilla.		Kerek pupilla.	
Szaporodás:	Elvenszülés.	Tajásokkal.	Elvenszülés.	Tajásokkal.
Élethely:	Rétek, kaszálók. Nem húzódik be az ember közelébe.	Nem kötődik a vízhez, bárhol találkozhatsz vele. Bőszenettel húzódik be a lakot területekre.	Rétek, kaszálók, dombvidékek. Tanyákon, vagy foltos térszínen előfordulhat.	Érdőhöz kötődik. Madárészkek illetve telegyékely után kutatható megjelenhet elhagyott házaknál.

»» A tavaszi nászidőszakban a hímek különösen sokat mozognak, ilyenkor a legvalószínűbb, hogy megpillantjuk őket. A nőtények - a napsütötte napok számától függően - nyár végén, szeptember elején hibernálnak, általában 6-14 éves utódot hozva világra, melyek 12-16 cm hosszúak és alig 2 g a súlyuk. Három-négy éves korukra válnak ivaréretté. Méréseink szerint a legnagyobb termelő hím 471 cm, míg a legnagyobb nőstény 598 cm hosszú volt. A fiatal egyedek elsősorban egyeneszárnyúakkal (sáskákkal, madártrójkákkal, tücskökkel) táplálkoznak, míg a felnőtt példányok ezek mellett gyíkokkal, madártrójkákkal és rögcsalóivadékokkal egészítik ki étrendjüket. A rákosi vipera mérge felnőtt emberre nem jelent komoly veszélyt. A faj óvatos életmódja és szörványos előfordulása miatt is ritka marása nem okoz maradandó károsodást. (Ennek ellenére, ha valakit marás és, azonnal forduljon orvoshoz!) Nem véletlenül rejtőzködő életmódú és a kistermetű kígyó, hiszen - különösen fiatal korában - számos állat életpályáján szerepel. A faj ragadozói közé tartoznak a gólyafélék, gémfélék, réthéjak, a szalakóta, a fácán, vagy a szintén fokozottan védett tuzok is. Földalatti búvóhelyéről kitűnő a vaddisznó, kiüssa a ráka és a borz is.

Elterjedése

A korábbi elterjedéséről 1912-ben Méhely Lajos így ír a Természettudományi Közlöny oldalain: "Hazánkban Budapest környékén a Rákoson, Angyalföldön, Rákoskeresztúron, Pusztaszentmihályon s a Babód-pusztán, továbbá Örkényen, Kecskemét mellett a bogaczi és tázlári pusztán, a kolozsvári Szenálfüveken, szörványosan Vas megye lapályos részein s a Fertő körül található, s a múlt nyáron nagyobb mennyiségben észlelték Mosonmegyében a Hanságban. Hazánkban kívül a bécsi medencében, a Bécsi erdő s a Lajta közét elterülő lapályon van elterjedve s különösen Laxenburg környékén gyakori."

A jelenlegi populációk mindössze Magyarország két területén: a Hanságban és a Kiskunságban maradtak fenn, az összes többi előfordulást mára feltehetőleg kipusztultnak tekinthetjük.

A teljes hazai állomány valószínűleg kevesebb, mint 500 példány.

Természetvédelmi helyzete

Magyarországon a rákosi vipera 1974 óta védett, 1988 óta fokozottan védett, 1992-től pedig természetvédelmi szempontból a legkiemelkedőbb kategóriába tartozik, természetvédelmi értéke 1000 000 Ft. Szerepel a Berni Egyezmény II. Függelékében, az IUCN a veszélyeztetett kategóriába sorolta, szerepel a CITES I. Függelékében, valamint a Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi Irányelv II-es listáján is. A Berni Egyezménynek két, Magyarország felé tett ajánlása vonatkozik a rákosi viperára. A faj ún. minősítő faja a Natura 2000 kategóriának is, ezért a 2004-ben kihirdetett, rákosi viperára vonatkozó „Fajmegőrzési terv” egyik legfontosabb kitétele, hogy a rákosi viperának minden más természeti értékkel szemben elsőbbséget kell kapnia. Élőhelyei bekerültek a Natura 2000 Hálózatba, ami azt jelenti, hogy ezeken a gyepterületeken a kezelést alá kell vetni a vipera igényeinek.

Visszaszorulásának okai

Előnézésének alapvető oka az élőhelyeinek elvesztése. A gyepterületek beépítése, felszántása, beerdősítése nagy területekről tüntette el a fajt. Ugyanakkor a megmaradt élőhelyeken az intenzív mezőgazdasági tevékenységgel járó gyephasználat sem kedvezett az állatnak, ezért a fennmaradt állományai tovább fogytak. Ugyancsak rikkantotta a kereskedelmi célú gyűjtés, és a szándékos pusztítás, így a megmaradt, kis létszámú populációk sérülékenyekké váltak, s már kisebb helyi „katasztrófák” is legendák lehetnek felmorzsolódásukhoz.

Védelmi program

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME), a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság (KNPI) és a Duna-Ípoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINPI) által közösen benyújtott „A rákosi vipera (Vipera aspis rakosiensis) hosszú távú megőrzésének megvalósítása” című pályázatát támogatásra méltónak ítélte az Európai Bizottság, és a LIFE-Nature alapból biztosítja a négyéves program (2004-2007) teljes költségvetésének 50%-át. E jelentős támogatás, reményeink szerint, lendületet ad a rákosi vipera védelmének és megteremtí az alapját annak, hogy ez a mérgező kígyó ne tűnjön el állóvágunkból és a Föld színéről. A védelmi intézkedések négy jelentős tevékenység körbe csoportosíthatók: élőhelyrekonstrukció, tenyésztési program beindítása, a viperák által lakott gyepek „viperabarát” kezelése, valamint a lakosság tájékoztatása a faj helyzetéről, illetve a védelem fontosságáról.

Élőhelyrekonstrukció

A gyepek helyreállítására a peszeradaci területen található két ismert vipera élőhelyet elválasztó erdőszáv helyén kerül sor. Ezeket a tájidegen faültvényeket a '80-as évek elején telepítették a térségben található magaslatakra. Így nemcsak egyszerűen zsugorodott a viperák élőhelye, hanem megfosztották a fajt a magasabb vízállásnál is biztonságos telelőhelyeitől. A gyeprekonstrukciót a KNP szakemberei végzik, a LIFE-program által kidolgozott Kezelési Tervet követve. Reményeink szerint a viperák idővel használni kezdik a kialakuló száraz gyepeket, megteremtve a két állomány egyesülését.

Tenyésztési program

A Rákosi vipera-védelmi Központ kialakításának igénye már évekkor korábban felmerült, hiszen természetes populációk folyamatos fogyása előrevetítette a faj végleges eltűnésének rémképét. A 2004-ben felépült létesítmény elsődleges célja a veszélyeztetett élőhelyekről bekerült állatok tartása és szaporítása. A Központ szabadtéri tériumumaiban lehetőség nyílik egy irányított tenyésztési program folytatására, ami remélhetőleg ellensúlyozza az izolált, kis egyedszámú, vad populációkban jelentkező beletenyésztéses leromlás jelenségét. A Központban nevelt kisviperák, köszönhetően a táplálékbiztonságnak és a ragadozók kizárásának, várhatóan nagyobb arányban válnak szaporodóképes egyedekké, mint a vadon élő társaik. A Központ keretei lehetőséget kínálnak számos, a faj rejtőzködő életmódja miatt tisztázásra váró kérdés megválaszolására, és az így nyert információk segíthetik a területszintű védelmi intézkedéseket. A Fővárosi Állat- és Növénykert biztosítja a program állatorvosi felügyeletét, valamint a táplálékközlőket.

„Viperabarát” gyepterkeztés

A program fontos része a meglévő állományok rendszeres felmérése, valamint élőhelyaik állapotváltozásainak nyomon követése. A KNPI, illetve a DINPI működési területén található élőhelyeken a viperák és egyéb hüllőfajok vizsgálatán kívül botanikai vizsgálatokat végzünk, felmérjük a viperák fő táplálékbázisát jelentő egyenesszárnyúakat,

valamint a potenciális búvóhelyek kialakítása miatt fontos, illetve szintén táplálékjén szába jöhető kisméretű fajokat. A vizsgálatokat felsőoktatási intézményekben dolgozó kutatók, illetve az MME szakemberei végzik. A kutatások célja, hogy a ma ismert élőhelyeket minél több mérhető tulajdonsággal tudjuk jellemezni. A jelenlegi és korábbi élőhelyek összehasonlítása, valamint kiegészítő tájirányú adatgyűjtés felhárítja a viperák visszaszorulásának egyéb, ma még nem ismert okait, valamint segíthet a területek későbbi, úgynevezett „viperabarát” kezelésére ajánlások megfogalmazásában.

Ismeretterjesztés

Egy hüllőfaj, különösen egy mérges kígyó aktív védelme mindig megosztja a közvéleményt. Fontos célunk, hogy tájékozottabb a lakosság minél szélesebb rétegeit a rákosi vipera valós értékelése érdekében, javítva a faj és védelmi programunk általános megítélését. A program szórólapokon, rendszeres sajtóközleményekben, internetes honlapunkon (www.rakosivipera.hu) és lakossági fórumokon tájékoztatja a téma iránt érdeklődőket. A lakossági fórumokat a viperaélőhelyek közelében található településeken tartjuk, ahol egy-egy információs táblát is elhelyezünk. A térségben működő hivatalos és polgári természetőrök számára továbbképzéseket tartunk, melyeken szakemberek és a munkában résztvevők ismertetik tevékenységünk fontosabb elemeit, illetve a fajjal kapcsolatos egyéb tudnivalókat.

